

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

LARA 2011

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: awara 2

Bammbiri ili li na masiatari a 12.

PFESESANI

1. Bammbiri ili li na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A: Tholokanyondivho	(30)
KHETHEKANYO YA B: Manweledzo/Samari	(10)
KHETHEKANYO YA C: Luambo	(40)
2. Vhalani ndaela DZOTHE nga vhuronwane.
3. Fhindulani mbudziso DZOTHE kha hedzi khethekanyo.
4. Thomani Khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.
5. Hune khethekanyo inwe na inwe ya fhelela hone ni talele.
6. Nomborani phindulo dzanu zwi tshi anana na kunomborelwe kwa mbudziso.
7. Ni tshi fhedza u fhindula mbudziso, ni pfuke mutala ni kone u ya kha i tevhelaho.
8. Nwalani zwi no vhalea, nahone nga vhudele.
9. Ni dzhiele nzhele zwiga zwa u vhalala, mupeleto, tswayo na khethekanyo ya maipfi.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO**MBUDZISO 1**

Vhalani mafungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao.

NYALUWO YA THEKHINOLODZHI KHA LA AFRIKA TSHIPEMBE

Zwila kale shango la Afrika Tshipembe lo vha li na thahalelo khulwane siani la thekhinolodzhi. Tshumelo ya zwithu zwi ngaho sa vhudavhidzani, vhuendi, zwifhatwa, pfunzo, mishumo na zwiwe-vho yo vha i tshi lenga u swika vhathuni nga mulandu wa u shaea ha yone thekhinolodzhi. Ano maduvha mveledziso ya thekhinolodzhi yo no disa zwivhuya zwihulwane Afrika Tshipembe.

Vhudavhidzani ho vha hu tshi itwa nga ndila i lemela ho sa u iwala marifhi, thelegiramu, na zwiwe-vho. Nga nthani ha nyaluwo ya thekhinolodzhi kha la Afrika Tshipembe, vhudavhidzani hu vho leluwa na u tavhanyisa zwithu. Ho no vha na zwithu zwi ngaho sa thingothendeleki. Afha ndi hune wa amba na muthu nga tshenetsho tshifhinga zwithu zwa tshimbila. Mulaedza u swika nga tshenetsho tshifhinga. Vhathu vha vho kona-vho na u rumela milaedza nga dzone thingothendeleki ya swika nga u tavhanya. Milaedza i dovha hafhu ya rumelwa nga fekisi na nga dziimeili zwi tshi bva kha inthanethe. Vhudavhidzani ha mbo khwinisea phanda nga ndila yo leluwaho.

Vhunzhi ha vhathu a vha tsha folela mishumo sa zwe zwa vha zwi tshi itwa kale. Hu todwa mishumo nga inthanethe, vhudavhidzani ha di bvela phanda vhathu vha songo vhuya vha livhana zwifhatuwo. Dzikhomphyutha dzi leludza zwithu, vhutshilo ha difha nga mulandu wa yone thekhinolodzhi. Inthaviyu i a itwa nga thingothendeleki ha di dziiwa tsheo, muwe a vhuya a di tou wana na mishumo a tholiwa ngeno vhathu vha songo vhone zwifhatuwo. Muthu u a kona u iwala milingo ya hone nga khomphyutha a zwi rumela nga inthanethe. Mishumoni hu shumiswa dzikhomphyutha uri mishumo u beleva phanda nahone kushumele ku nake. Thekhinolodzhi yo tandavhuwa nga ndila i mangadzaho nga maanda ngauri i shumisiwa fhethu hunzhi ho fhambanaho. Hu di nga na yone fekisi i a leludza kha mishumo minzhi. Muthu u a kona u toda mishumo nga yone fekisi a tholwa ngeno a songo vhuya a ya kha vhatholi vhawe. Izwi zwi sumbedza uri thekhinolodzhi yo tandavhuwa vhukuma nahone i shuma mishumo minzhi. Afrika Tshipembe lo pfuma siani la thekhinolodzhi; migodini hu dovha hafhu ha shuma yone thekhinolodzhi. Zwifhinganani zwa kale vhuendi ho vha hu tshi konda u wanala. Vhomakhulukuku washu vho vha vha tshi ya u shambila Khimbini na Johannesburg vha tshi tou tshimbila nga milenzhe nga mulandu wa u shaya hone vhuendi. Vhana vha tshikolo vho vha vha tshi dzhena zwickolo kule hune ha tou tshimbilwa nga milenzhe nga mulandu wa u shaya hone vhuendi.

Mveledziso ya thekhiṅolodzhi na themamveledziso kha ḷa Afrika Tshipembe yo ḍisa vhuendi havhuḍi. Namusi ri wana ri na vhuendi vhu ngaho mabufho, dzigoloi dza luvhilo, zwidimela zwi ngaho sa *Gautrain* na *Business Express*, zwikepe na zwiṅwe-vho. Hezwo zwoṯhe zwo ḍiswa nga mulandu wa yone mveledziso ya thekhiṅolodzhi. Muthu u kona u swika fhethu hune a khou ya hone nga tshifhinga tshipfufhi vhukuma. Vhuendi ho anda kha ḷa Afrika Tshipembe. Muthu u tou nanga uri u enda nga mini.

Ri na zwifhato zwavhuḍi zwo fhatwaho nga vhoradzikhontiraka zwi ngaho dzinndu, dziofisi, madamu, zwikolo, dziburoho, mihasho, dzifeme, mamaga na zwiṅwe-vho. Izwo zwo alusa themamveledziso nga mulandu wa nyaluwo ya yone thekhiṅolodzhi. Zwi leludza vhutshilo ha vhadzulapo vha Afrika Tshipembe vha pfa vhe hayani havhuḍi nahone mbilu dzo rula.

Thekhiṅolodzhi i dovha hafhu ya leludzela vhunzhi ha vhana vha zwikolo uri vha gude nga ṅdila yo khwiniseaho. Ano maduvha zwikoloni hu vho shumiswa dzikhomphyutha u wana mafhungo siani ḷa u funza na u guda. Vhana vha tshikolo vha a newa tshuṅwahaya na asainmennde vha ya vha ṯoda mafhungo a hone kha inthanethe nga u shumisa khomphyutha kana ṯhingoṯhēdeleki. Zwoṯhe hezwi zwi takula ikonomi ya shango ḷa Afrika Tshipembe. Tshumelo i ya vhathuni, vhutshilo ha leluwa.

- 1.1 Bulani ZWIVHILI zwo khwinifhadzwaho nga thekhiṅolodzhi Afrika Tshipembe. (2)
- 1.2 Ndi ngafhi he vhomakhulukuku washu vha vha vha tshi ya hone nga milenzhe? Bulani fhethu HUVHILI. (2)
- 1.3 Sumbedzani hune kuṯodele kwa mushumo kwa kale na kwa zwino zwa fhambana hone. (2)
- 1.4 Dodombedzani zwileludzi zwo ḍiswaho nga thekhiṅolodzhi kha zwa pfunzo. Bulani ZWIVHILI. (2)
- 1.5 Fhindulani mbudziso i tevhelaho nga u ri ***Ndi a tenda*** kana ***A thi tendi***, ni dovhe ni tikedze.
Kha vhudavhidzani ha kale ho vha hu tshi shumiswa vhurifhi na seḷe. (2)
- 1.6 Fhindulani nga u ri ***Ndi zwone*** kana ***A si zwone***, ni dovhe ni tikedze.
Shango ḷa Afrika Tshipembe ḷi ḍivhelwa vhuendi ha shangoni fhedzi. (2)

1.7 Nangani tsho khakheaho kha mitevhe i tevhelaho:

1.7.1 Vhudavhidzani ha zwino vhu itwa nga ndila dzi tevhelaho:

- A Imeili
 - B Sele
 - C Fekisi
 - D Thelegiramu
- (1)

1.7.2 Zwi tevhelaho ndi zwifhato zwo fhatwaho nga vhorakhonthiraka vha Afrika Tshipembe.

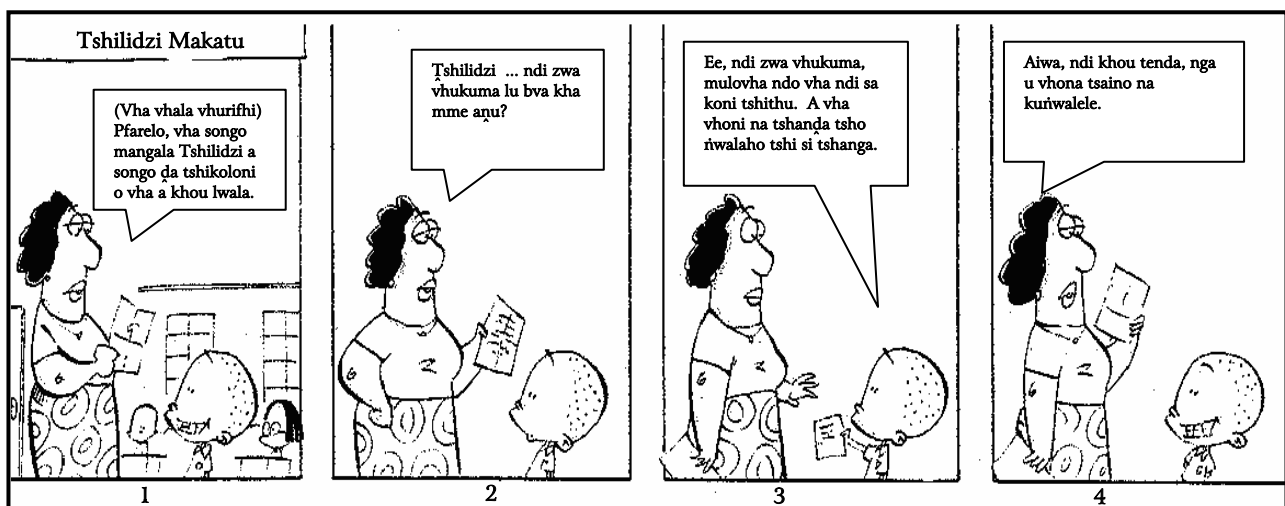
- A Dzikereke
 - B Dziburoho
 - C Dzinndu
 - D Madamu
- (1)

1.8 Nweledzani muhumbulo muhulwane wa mafhungo aya. (2)

1.9 Ni a tendelana na muhumbulo wa uri vhatu vho vha vha tshi ya Khimbini nga milenzhe? Tikedzani. (2)

1.10 Nani vhubufiwa hanu malugana na mvelaphanda yo diswaho nga thekhinolodzhi. (2)

Talelani tshifanyiso, ni vha na mafhungo o disendekaho khatsho, ni kone u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

1.11 Bulani fhethu hune aya mafhungo a khou bvelela hone. (1)

1.12 Nyambedzano kha iyi khathuni i vhukati ha nnyi na nnyi? (2)

- 1.13 Mudivhadzi wa vhulwadze mafhungoni aya ndi nnyi? (1)
- 1.14 Fhindulani nga u ri *Ndi zwone* kana *A si zwone*, ni dovhe ni tikedze.
Muambi tshifanyisoni tsha B u sumbedza a tshi kholwa tshothe zwe zwa nwalwa vhurifhini. (2)
- 1.15 Nangani ZWIVHILI zwine na vhona zwi zwone kha mutevhe u tevhelaho.
A Ndivhadzo/luñwalo lwo nwalwa nga mme a Tshilidzi
B Tshilidzi o lova tshikolo a sa lwali
C Tshifani tsha Tshilidzi ndi Makatu
D Mugudisi wa Tshilidzi ndi muthu wa munna (2)
- 1.16 Ni vhona unga zwine zwa khou itea kha nyambedzano iyi zwi a tendisea? Tikedzani. (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI**MBUDZISO 2**

Vhalani mafhungo a tevhelaho ni a nweledze ni tshi khou sumbedza **vhuleme he Somatwivhivhi a tangana naho vhutshiloni hawe**. Nwalani mbuno dza SUMBE dzi kha mafhungo a pfalaho. Tshivhalo tsha maipfi anu tshi vhe vhukati ha maipfi a u bva kha 60 u ya kha 70. Nwalani tshivhalo tsha maipfi e na a shumisa zwitangini magumoni a samari yanu.

Somatwivhivhi ndi muduhulu wa Vho-Mudangawe, ndi musundaiwe. Zwithu a zwo ngo mu tshimbilela zwavhudi u bva tshe vhabebi vhawe vha lovha e kha gireidi ya 11. O mbo di litsha tshikolo e kha gireidi ya 12 nge makhulu wawe vha mu dzima tshelede ya u la tshikoloni. Kha ene o vha a tshi ri u khou vha konyolola.

O thoma u mona na midi ya vhadivhalea a tshi shuma zwikoropo. Ha Vho-Luphai vho tou mu pandela o no tswa CD dzavho na sele.

Linwe duvha o vusa khakhathi i si na vhukono thavenini ya Vho-Swotelani. O mbo di thavha Vho-Gwendo nga lufhanga lwa Okapi kha khana a tshi ri vho mu dzhiela musidzana wawe. O farwa a valelwa minwaha mivhili.

A tshi bva o vha o no vha tshihole. Uri o vundwa nga nnyi mulenzhe wa monde a zwi na vhubanzi. Vhanwe vha ri o vundwa nga mapholisa nga nthani ha swili ngeno vhanwe vha tshi ri ndi zwiinwe zwivhotshwa zwe zwa vha zwi tshi khou toda u mu ita musadzi, hone ene a thoma u dilwela.

A fhedza duvha a songo daha na u nwa thetheiwa dzi a hulela. O mbo di thoma u delwa nga mafhafhado. Vhanwe vha ri o loiwa, ngeno vhanwe vha tshi ri a hu na zwiinwe ndi mbanzhe.

Vho-Mudangawe vho tamba zwanda. Mudini wavho a vha tsha mu toda. Ndi nge linwe duvha vha ri vha tshi vhuya vha wana niwana o tou shingizhela na mitodzi nge ene a mu rwela u mu vhona a tshi khou tswa tshelede ya makhulu wawe.

Somatwivhivhi zwi khou mu kondela. U vho tou tshimbila a tshi difuwisa midini. Ngavhe a kondelele tshikolo ndi musi a sa do tangana na mboni heyi ine ya mu shashatisa.

Hone-ha, u kondelela na u ita zwivhuya zwi a todea vhutshiloni ha muthu.

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B:**10**

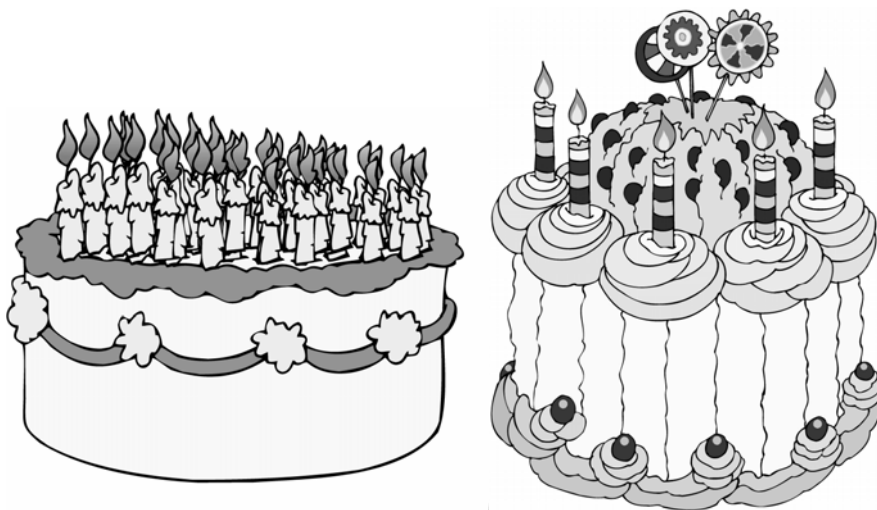
KHETHEKANYO YA C: LUAMBO

MBUDZISO 3

Sedzani tshifanyiso tshi tevhelaho khathihi na u vhala zwo nwalwaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

BEKHARA YA MADZANGA

MUDIFHO NDI NUNUNUNU!!
VHA NA MUNYANYA?
KHA VHA DE VHA DIVHONELE NGA AVHO
MATO.
A VHA RENGI VHA TOU DZHIA.

MITENGO NDI U KOKOVHA NDI IZWO?

IBVA KHA R25,00

Vha nga kwama Vule kha: 076 231 3241 kana vha de zwifhatoni zwa MAMPHWE Thohoyandou

- 3.1 Khephusheni ya khungedzelo iyi ndi ifhio. (1)
- 3.2 Ndi ngafhi he mukungedzeli a shumisa fonto thukhu nahone ndi ngani? (2)

3.3 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe u tevhelaho:

Tshiga tsha garukela tshi na mushumo wa ... kha khungedzelo iyi.

- A U vhudzisa vharengi
 - B U vhidzelela vharengi
 - C U sumbedza u tsa ha mitengo
 - D U takalela vharengi
- (1)

3.4 Kha khungedzelo iyi hu na ipfi li songo peletiwaho zwone. Inwi li topoleni, ni dovhe ni li khakhulule li fhungoni le na tou divhumbela.

(2)

3.5 Ndi ngafhi he mukungedzeli a shumisa luambo lwa u fhuredzela? Tikedzani.

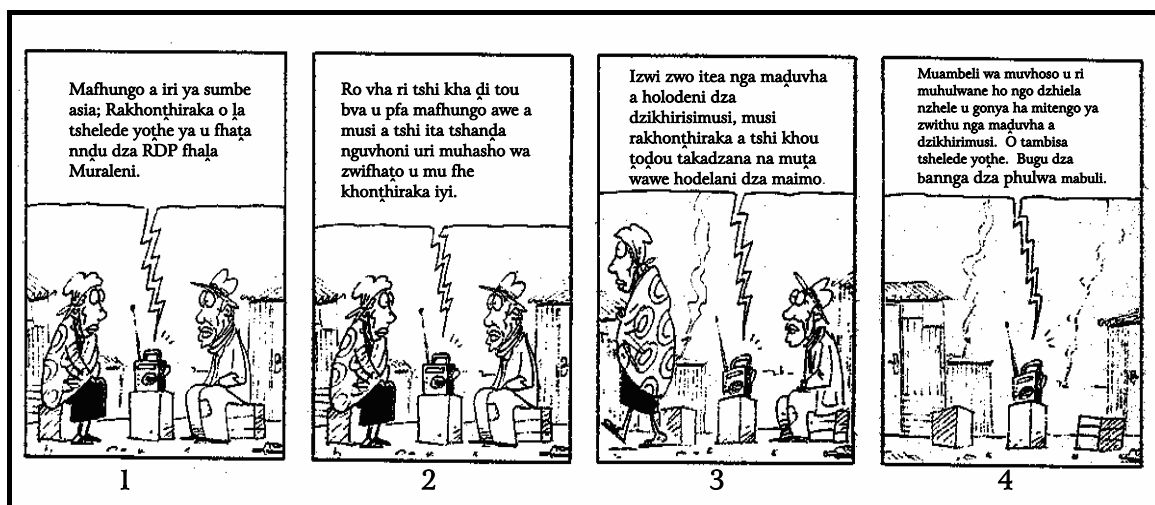
(2)

3.6 Nani khandza ya fhungo li tevhelaho. *Mudifho ndi nuniunu.*

(2)
[10]

MBUDZISO 4

Talelani KHATHUNI, ni vhale na mafhungo o disendekaho khayoyi ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

4.1 Bulani zwine zwa khou bvelela kha khathuni iyi.

(1)

4.2 Nangani lifhambanyi lo teaho kha mutevhe wa maipfi we na newa.

Mitengo ya zwithu i a ... vhukati ha niwaha, fhedzi nga dzikhirisimusi i a gonya.

- A farea
 - B tsa
 - C raha
 - D kunga
- (1)

- 4.3 Vhathu vhane vha vha kha khathuni iyi ndi vha mbeu ifhio? (2)
- 4.4 Vhudipfi ha avha vhathu ndi vhufhio kha tshifanyiso tsha 3? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 4.5 Topolani ipfi LITHIHI le la tou pambiwa kha luñwe luambo, ni dovhe ni li shumise fhungoni le na tou divhumbela. (2)
- 4.6 Nèani thalutshedzo MBILI dzo fhambanaho dza fhungo li tevhelaho:
- Muhulwane ho ngo dzhiela nzhele u gonya ha mitengo.* (2)

[10]

MBUDZISO 5

- 5.1 Vhalani mafhungo a tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao.

Malume vho fuwa khuhu nnzhi. Khuhu dzavho dzo tangana dzothe ri sa vhali na mutshatshame wa zwikukwana ndi mahumi mana, phambo dza furaruina na mikukulume ya rathi. Naho zwo ralo mikukulume heyi i tolou lwela dziphambo. Minzhi ya hone vha tou i vhambadza i kha di vha mabapilwana nga u shavha khakhathi yeneyi.

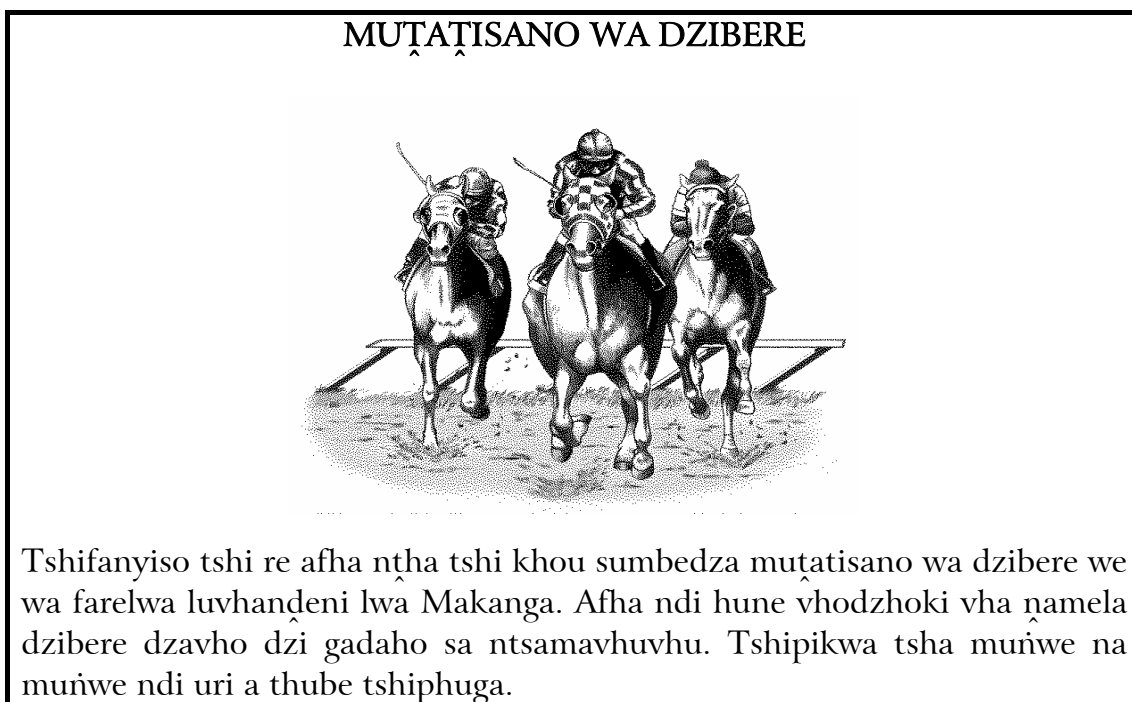
Liñwe divha nga vhusiku ha vhaloi vho pfa kubwa kwavho Sivhi ku tshi khou huvha kwo tou halifha henengei munangoni wa tshitumba. Nga mbilu vhe koto! Namusi mbava ndo i wana. Vha mbo di vuwa vha livha henengei vho fara thotshi na thonga. Vha tshi swika vha vhona tsimba yo vhandalala khoneni ya tshitumba yo rafha maoto a tshi nga a tshilumanaamana. Vha tshi tou vula munango, ya da khavho yo sema mano. Vha vula ndila ya fhira, fhedzi Sivhi tsha i gavha nga thodzi ya ndevhe. Tsha dziba nayo, ndevhe ya mbo di thukhuwa. Tsimba ya shavhela dakani. "Masindi, Sivhi tsho thukhula ndevhe ya tsimba," ndi malume vha tshi thalutshedza makhulu.

Ha malume a hu lilwi tshisevho. Hu sevhiwa nga makumba na nama ya khuhu. Mueni a dzhena hu livhiwa tshitumbani tshenetshi tshe ha hahedzwa tsimba nga ngomu.

- 5.1.1 Topolani liaravhi li wanalaho mafhungoni aya ni bule na mushumo walo. (2)
- 5.1.2 Kha phara ya u thoma hu na liitela lo shumiswaho, inwi li topoleni, ni dovhe ni li shumise fhungoni. (2)

- 5.1.3 Kha phara ya vhuraru kha fhungo la u thoma hu na libulafhethu. Inwi li topoleni ni li shumise fhungoni le na tou disikela. (2)
- 5.1.4 Thomani fhungo li tevhelaho nga ipfi: **Khuhu ...**
Malume vho fuwa khuhu nnzhi. (2)
- 5.1.5 Isani fhungo li tevhelaho kha luambo lwa u vhiga.
Malume vho ri, "Masindi, Sivhi tsho thukhula ndevhe ya tsimba." (2)
- 5.1.6 Fhungo asili: *"Vha vula ndila ya fhira, fhedzi Sivhi tsha i gavha nga thodzi ya ndevhe."*
- Vhudzuloni ha ilo litanganyi lo sumbedzwaho, nangani phere yone ya manwe matanganyi mavhili o newaho kha mutevhe u re afho fhasi ane na one a nga shuma u tanganya ayo mafhungo mavhili.
- A hone na vhunga
B ngauri na nahone
C zwino na ngauri
D hafhu na hone (2)
- 5.1.7 Bulani dzina la limudi la fhungo lo talelwaho nga fhasi, ni dovhe ni li ise kha tshifhinga tsho fhelaho. (2)

- 5.2 T̃alelani tshifanyiso, ni vhale na mafhungo o d̃isendekaho khatsho, ni kone u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

- 5.2.1 Isani fhungo li tevhelaho kha vhunzhi: *Tshipikwa tsha mũiwe na mũiwe ndi uri a thube tshiphuga.* (2)
- 5.2.2 Toredzani mabulazwithihi o teaho a maipfi a re zwithangini afho ho salaho magake.
- (a) Mut̃atisano wa dzibere wo farelwa ... (luvhandeni) wa Makanga
- (b) Tshipikwa tsha dzhoki mũiwe na mũiwe ndi u ... (thuba) tshiphuga. (2)
- 5.2.3 Topolani figara ya muambo i sumbaho luvhilo lwo kalulaho lwa dzibere, ni dovhe ni bule na dzina layo. (2)

[20]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 40
MARAGAGUTE: 80